

R E C E N Z J A

rozprawy doktorskiej Pani mgr Małgorzaty Kmiecńskiej nt.

**„Aktywność w czasie wolnym uczniów szkół ponadpodstawowych w małym mieście”
napisanej pod kierunkiem dr. hab. Józefa Tatarczuka, prof. UZ**

1. Podstawa sporządzonej oceny

Podstawą wydania oceny rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Kmiecńskiej pt. „Aktywność w czasie wolnym uczniów szkół ponadpodstawowych w małym mieście” napisanej pod kierunkiem dr. hab. Józefa Tatarczuka, prof. UZ jest pismo Przewodniczącego Rady Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Zielonogórskiego dr hab. Mirosława Kowalaskiego z dnia 29 czerwca 2022 r., zgodnie z Uchwałą Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego nr 574 z dnia 22 czerwca 2022 roku powołującego mnie recenzentem.

2. Konteksty ogólne rozprawy

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Małgorzaty Kmiecńskiej dotyczy bardzo ważnego problemu, aktywność w czasie wolnym w rozwoju człowieka w społeczności lokalnej. W tytule tematu rozprawy jednoznacznie sformułowanym Autorka precyzyjnie zawarła informację, o przedmiocie prowadzonych rozważań teoretycznych i badań.

W mojej ocenie pomimo, iż zmienia się, wprowadza nowe programy edukacyjne, podstawy programowe, kampanie społeczne, powołuje kolejne urzędy do realizacji procesu wychowania, zmienia się prawo, podejmuje działania organizacyjno - administracyjne, to jednak to co może dać świadoma, merytoryczna edukacja w domu, w szkole do której uczęszczają dzieci, a w konsekwencji całościowy system edukacji w zakresie stylu życia, aktywności w czasie wolnym, jest działaniem uniwersalnym, najbardziej pożądanym, dlatego podjęta problematyka przez Autorkę oparta na badaniach empirycznych, w mojej ocenie wydaje się być istotna. Całość rozważań podjętych w rozprawie wpisuje się w edukację przez całe życie, debatę nad modelem życia, jego zmianami o czym pisali i piszą: (Zygmunt Bauman, Rojek Chris, Barbalet Jack, Dorota Mroczkowska, Wojciech Muszyński, Małgorzata Orłowska, Hanna Palska, Bogdan Suchodolski, Elżbieta Tarkowska, Tomasz Szlendak, Piotr Sztompka) i wielu innych).

Proponowane rozważania są istotne z uwagi na społeczny, cywilizacyjno-kulturowy kontekst konstruowania tożsamości dzieci w epoce tzw. płynnej nowoczesności kiedy według Zygmunta Baumana „nadszedł czas roztapiania wzorców zależności i wzajemnych relacji”¹, a jak pisze Zbyszek Melosik nie ulega wątpliwości, że świat, w którym żyjemy, na przełomie wieków (i tysiącleci) jest zupełnie inny niż ten, który pamiętamy z lat naszego dzieciństwa. Rzeczywistość nie jest już monolityczna i jednoznaczna, lecz niejednorodna i sfragmentaryzowana, pełna tysięcy „małych”, sprzecznych z sobą narracji. Trudno w niej odnaleźć się i trudno ją opisać, a najtrudniej odpowiedzieć na pytania: jak(im) być?, w jaki sposób żyć?, jak wychowywać?². W ocenie Edmunda Wnuka – Lipińskiego „świat wszedł w fazę globalnych przekształceń, których konsekwencji nie jesteśmy w stanie do końca przewidzieć. Już prawie nic nie będzie takie jak kiedyś, a o przyszłości da się sensownie powiedzieć jedynie tyle, iż nie będzie ona prostą kontynuacją dnia dzisiejszego”³, odnosi się to również do stylu życia, do spędzania czasu wolnego. Warto zaznaczyć, iż zainteresowanie społeczeństwa tego typu problematyką staje się naturalną potrzebą, rodziców, nauczycieli, wychowawców, jak i samej młodzieży. Stwierdzam, iż Doktorantka trafnie i rzetelnie zaplanowała i ujęła swoje rozważania. Przedstawiony problem jest istotnym w obszarze dyscypliny pedagogika, w zakresie działań wychowawczo -edukacyjnych. Stąd uznaję przeprowadzone badania, pracę za interesującą, potrzebną zasługującą na uwagę.

3. Struktura i podział pracy

Przygotowana i przedstawiona rozprawa doktorska jest bardzo obszerna – liczy 326 stron. Przedstawiona praca przesłana w formie tradycyjnej została przygotowana zgodnie z obowiązującymi zasadami dla tego typu prac. Ma standardową strukturę. Składa się z wstępu i siedmiu rozdziałów. Można przyjąć iż praca składa się z czterech części. Część pierwsza to „Teoretyczne podstawy pracy”. Część tą stanowi jeden rozbudowany rozdział zawierający 6 podrozdziałów.

Część druga to metodologia pracy badawczej, zatytułowana została „Metodologia pracy badawczej”. W tej części odnajdujemy metodologiczne podstawy badań własnych: cele, problemy i hipotezy badawcze, metody, techniki i narzędzia badawcze. Ponadto zawiera on

¹ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, 2000, s.15.

² Z. Melosik, *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, "Wolumin", Poznań Koziegłowy 2002, s. 15.

³ E. Wnuk – Lipiński E., *Granice wolności: pamiętnik polskiej transformacji*. Wydaw. Scholar, Warszawa 2003, s. 7.

charakterystykę środowiska badanego, charakterystykę grupy badawczej, jak i opracowanie statystyczne materiału.

Część trzecia to obszerna analiza wyników badań na którą składa się sześć podrozdziałów.

Część czwarta w mojej ocenie to weryfikacja celów, problemów, hipotez wniosków i spostrzeżeń rekomendacji, podsumowanie i dyskusja. Praca zawiera ponadto bibliografię i aneks, który stanowi Kwestionariusz ankiety. Pracę wieńczy jeden aneks zawierający kwestionariusz ankiety. Zabrakło w pracy spisu tabel, których bogactwo i ilość jest bardzo duża, jest ich 113, jak i spisu rycin jest ich 64. Nie jest to wymóg formalny, ale w tego typu pracach moim zdaniem winien się on znaleźć.

W mojej ocenie przedstawiona struktura pracy którą przedstawiła Autorka jest poprawna, co umożliwiło czytelne zaprezentowanie rozważań teoretycznych jak i wyników empirycznych założenia badawczego.

4.Ocena merytoryczna pracy

Przyjmuje się że wstęp powinien stanowić wprowadzenie czytelnika w problematykę pracy, motywację i potrzebę podjętych działań/badań w kontekście własnych zainteresowań, aktywności. W mojej ocenie Autorka wszystkie te treści zawarła we wstępie. Rozbudowana została jego część pierwsza odnosząca się do ujęcia czasu wolnego z punktu widzenia społecznego, czynników wpływających na czas wolny, czasu wolnego jako wartości wpływającej na osobowość człowieka w oparciu o literaturę (Czerepaniak- Właczak 2007, Czajkowski 1979, Kapral 2013, Wnuk – Lipński 1979). Zawarto cztery podejścia do problematyki czasu wolnego (humanistyczne (Kosiewicz 1995), instrumentalne (Kosiewicz 1995, Żelazkiewicz 1980), ilościowe (Bieniok 2010), instytucjonalne (Wnuk – Lipński 1979).

Problematyka motywacji i potrzeb podjętych działań/badań w nieco skromniejszej części ale występuje. Wydaje się, iż kilka zadań we wstępie na przedstawienie struktury pracy, zastosowanej metody stanowiłoby dopełnienie.

W części pierwszej - pierwszy rozdział ma prawidłową konstrukcję. W sposób jasny i przejrzysty, w czytelnej formie Autorka przedstawiła i wprowadza czytelnika w problematykę przedmiotu badań. Rozdział pierwszy wskazuje na bardzo dobrą znajomości Doktorantki w zakresie literatury przedmiotu. W mojej ocenie zaprezentowano w nim w oparciu o literaturę wybitnych uczonych bardzo istotne treści związane z przedmiotem badań. Konstrukcja rozdziału

jest przemyślana i dobrze zaplanowana strukturalnie, co pozwala czytelnikowi na łatwość czytania, a nade wszystko dostarcza cennych poznawczo treści.

Zatem w mojej ocenie Autorka bardzo trafnie, rzetelnie w tym rozdziale dochowując należytej staranności analizy wyczerpała w pełni teoretyczne rozwiązania wskazując kolejno na definicje czasu wolnego, jego funkcje, szanse, zagrożenia, zachowania w czasie wolnym, kończąc na przestrzeni wychowawczej czasu wolnego.

Odnosząc aktywność w czasie wolnym do uczniów szkół ponad podstawowych Autorka z konsekwencją założeń zawarła w rozdziale pierwszym w trzech podrozdziałach treści związane z problematyką okresu adolescencji (Bee 2004, Jankowiak i Gulczyńska 2014, Kłosowski 2019, Kossakowska i inni 2019), Obuchowska 2001 i inni).

Drugą część pracy poświęconą analizie wyników empirycznych badań, otwiera rozdział Metodologia pracy badawczej. W mojej ocenie Autorka przyjęła właściwą strategię ilościową w przeprowadzonych badaniach charakterystyczną dla modelu pozytywistycznego, chociaż nie pisze o tym w pracy. Szanując iż projekt badawczy jest Autorskim, przyjęte założenia metodologiczne zostały w mojej ocenie przedstawione w sposób mało czytelny. Autorka pisze iż przyjęto pięć celów szczegółowych, po czym wg. numeracji wskazuje cztery, chociaż piaty *ukazanie zależności wybranych cech somatycznych ze stylem życia* wg. mnie osiągnięto. W sumie okazuje się iż jest jeszcze szósty, cel utylitarny badań, którym było wskazanie rekomendacji w zakresie spędzania czasu wolnego.

Dla każdego celu szczegółowego przyjęto problemy badawcze i hipotezy, przyjmując błędne założenia iż hipoteza jest odpowiedzią na problem i że nie wszystkie problemy wymagają hipotez. Warto aby w pracach badawczych posługiwać się stałą terminologią. Autorka pisze iż że przyjęto problemy badawcze, później nazywa je pytaniami.

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, oraz metodę/technikę badania antropometrycznego, chociaż nie wypełni to wybrzmiewa w pracy. Ponadto zastosowano metody analizy statystycznej. W mojej ocenie warto było skorzystać także z metody analizy danych wtórnych, głównie z raportów Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) badających wskazaną problematykę systematycznie od wielu lat. Raporty są ogólnie dostępne w wirtualnej rzeczywistości. W badaniach skorzystano z techniki ankiety, techniki ustalenia wskaźnika BMI, w oparciu o wyniki pomiarów antropometrycznych podstawowych cech somatycznych. Narzędziem był kwestionariusz ankiety, antropometr, waga do masy ciała. Jak podaje Autorka w badaniu wzięło udział 346 osób, w wieku od 15 do 18 lat, (155 kobiet i

178 mężczyzn) (120 licealistów, 129 osób z technikum i 97 uczniów z klas zawodowych)⁴. Proszę aby Autorka wskazała jaki był dobór próby badawczej i dlaczego taki, o czym nie pisze w przedstawionej pracy. Pozytywnym jest zastosowanie i opis metody analizy statystycznej danych uzyskanych w badaniu.

W kolejnym rozdziale, części trzeciej Autorka koncentruje się na analizie wyników odnoszących się do aktywności w czasie wolnym uczniów szkół ponadpodstawowych. W tej części Doktorantka zaprezentowała z interpretacją zgromadzony bardzo obszerny materiał po przeprowadzonych badaniach. Przeprowadzona analiza została podzielona na obszary zgodnie z problemami. Czytając i dokonując analizy wyników badań do recenzji odnosi się wrażenie, że zaprezentowana problematyka jest bliska Autorce nie tylko z racji prowadzonych badań. Widać duże zaangażowanie Autorki w samo przeprowadzanie badań i przygotowaną analizę.

Pierwszy obszar analizy odnosił się do uwarunkowania sposobów spędzania czasu wolnego przez uczniów szkół ponadpodstawowych w Sulechowie. Drugi stanowił kluczowe ujęcie problematyki pracy. Odnosi się do aktywności uczniów w czasie wolnym. Został zaprezentowany w wymiarze całościowej na aktywności uczniów w czasie wolnym. Trzeci istotny kontekst postrzegania aktywności uczniów w czasie wolnym to dominujący rodzaj aktywności w tym czasie. Czwarty to zachowania negatywne w czasie wolnym. Potrzeby uczniów szkół ponadpodstawowych w zakresie czasu wolnego zawarto w analizowanym piątym obszarze. W szóstym zaprezentowano analizy odnoszące się do związku cech somatycznych z różnymi aspektami czasu wolnego. Takie przyjęcie i prezentację analizy oceniam pozytywnie. Wynika ono zapewne z przyjętego wcześniej układu badawczego i konsekwencji Autorki. Pozwoliło ono na prezentację niezwykle dużej ilości materiału danych zgromadzonych w procesie badawczym i jego wielowymiarowej interpretacji. Cenna jest tu zaprezentowana dokładność w prezentowaniu danych i dokonanych analiz i interpretacji.

Bardzo cenne i wartościowe są w rozdziale analitycznym zaprezentowane analizy wariacji wyników, za pomocą testu : *post hoc* Sidaka, *t* Studenta, testem rangowym ρ Spearmana (test rho), testem χ^2 , *U* Manna-Whitneya, w tym również zróżnicowana ich grafika

Autorka zaprezentowała po analizie wyników weryfikację przyjętych hipotez. Przyjęty model prezentacji - sposób wydawało by się wysoce uporządkowany, wręcz administracyjny,

⁴Małgorzata Kmiecńska, Praca doktorska, Aktywność w czasie wolnym uczniów szkół ponadpodstawowych w małym mieście, 2022, s. 116.

numerologiczny, w mojej ocenie wprowadza chaos i brak czytelności i przejrzystości. W mojej ocenie można to było zaprezentować przy analizie w poszczególnych podrozdziałach. cenne.

Na podstawie zgromadzonego materiału i analizy Autorka sformułowała wiele cennych zasadnych wniosków. We wnioskach w sposób wysoce uporządkowany, odniosła się do wyników badań co uważam za cenne.

Zgromadzenie i analiza tak obszernego materiału dostarczyła nie tylko solidnych treści poznawczych ale pozwoliła na przygotowanie i zaproponowanie znacznych rekomendacji do działalności diagnostycznej, wychowawczej, edukacyjnej, organizacyjnej, profilaktycznej co oceniam bardzo pozytywnie.

Całość przedstawionej analizy empirycznej jest poprawna, przedstawiona w sposób jasny i rzeczowy. Autorka w sposób uporządkowany zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznymi przedstawiła aktywności uczniów w czasie wolnym w kontekście sześciu obszarów. Przedstawiona analiza w znaczący sposób wpływa na wartość prakseologiczną pracy. Uzyskane wyniki pozwalają na formułowanie, wskazań, rekomendacji, do działalności wychowawczej, profilaktycznej. Wydaje się, iż przyjęta strategia metodologiczna pozwoliła na zrealizowanie określonych celów: głównego i szczegółowych.

Wykorzystana w pracy literatura jest wystarczająca. Jednak znikomy jest udział literatury zagranicznej, co pozwoliłoby Autorce na prezentację różnorodnych stanowisk w zakresie podjętego przedmiotu badań.

5.Ocena formalnej strony pracy

Przedstawiona praca jest klasycznym estetycznym wydrukiem. Stronę graficzną, determinuje przyjęta strategia badawcza. Autorka opis tekstowy wzbogaca bardzo, bardzo bogato w ryciny (czarno białe, kolorowe), tabele. Prezentacja danych jak wspomniałem została zamieszczona w 113 tabelach, 64 rycinach.

Przypisy bibliograficzne wykonano z należytą starannością i nie budzą zastrzeżeń. Język pracy jest poprawny, jednak w przypadku publikacji w części lub całości do czego gorąco zachęcam Autorkę niezbędne jest wykonanie korekty redakcyjnej.

6.Konkluzje

W mojej opinii Pani mgr Małgorzata Kmiecńska przygotowała poznawczo interesującą i naukowo wartościową rozprawę doktorską. W pracy starała się zachować należyte proporcje ilościowe między częścią teoretyczną i analizą empirycznych wyników.

Z lektury przedstawionej do oceny rozprawy wynika że zarówno część teoretyczna jak i empiryczna jest ze sobą spójna. W mojej ocenie Badaczka włożyła wiele starań i wysiłku w przygotowanie i przeprowadzenie badań empirycznych, opracowanie ich wyników oraz sformułowanie wniosków, rekomendacji.

Ogólna ocena rozprawy doktorskiej Pani mgr Małgorzaty Kmiecńskiej jest pozytywna. Autorka wykazała się dużą wiedzą z zakresu nauk społecznych, a w szczególności wiedzą pedagogiczną. W mojej ocenie posiada zdolności do ujmowania interdyscyplinarnego problematyki z różnych perspektyw oraz umiejętności do zorganizowania i efektywnego przeprowadzenia badań naukowych

Rozprawa Pani mgr Małgorzaty Kmiecńskiej wzbogaca dotychczasową wiedzę w zakresie poszukiwań rozwiązań w konstruowaniu modelu edukacji, profilaktyki, działań administracyjnych, prawnych w zakresie aktywności w czasie wolnym uczniów. W mojej ocenie przedstawiona praca do oceny stanowi istotny wkład w rozwój teorii oraz praktyki badanego wycinka rzeczywistości pedagogicznej. Stanowi interesujące studium badawcze. Uznaję rozprawę doktorską Pani mgr Małgorzaty Kmiecńskiej nt. „Aktywność w czasie wolnym uczniów szkół ponadpodstawowych w małym mieście” napisaną pod kierunkiem dr. hab. Józefa Tatarczuka, prof. UZ za cenną zwłaszcza w perspektywie procesu socjalizacji i edukacji przez całe życie.

Recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymogom określonym w art. 13 pkt. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (ze zmianami z 22 września 2011 roku) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnioskuje zatem do Rady dyscypliny Pedagogiki Uniwersytetu w Zielonogórskiego o dopuszczenie Pani mgr Małgorzaty Kmiecńskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kierownik Katedry Pedagogiki

dr hab. Marek Walancik prof. AWSB